

Muzyka determinantą intelektualnego rozwoju dziecka

Na wstępie należałoby zadać pytanie: Czy muzyka jest wskaźnikiem, wyznacznikiem intelektualnego rozwoju dziecka? Według koncepcji rozwoju intelektualnego J. Piageta, wszystkie dzieci przechodzą przez jednakowe, następujące po sobie etapy odkryć dotyczących świata, popełniają takie same błędy i dochodzą do tych samych wniosków. Różne obserwacje Piageta doprowadziły go do kilku konkluzji. Najistotniejsza jest taka, że „w naturze ludzkiego organizmu leży umiejętność przystosowywania się do środowiska. Nie jest to proces bierny. W myśl Piageta to nie środowisko nadaje kształt dziecku, lecz ono samo (także dorośli) aktywnie dąży do jego zrozumienia. Bada, manipuluje i analizuje przedmioty i ludzi we własnym otoczeniu”¹. W niniejszym wystąpieniu chciałabym przedstawić pewne założenia tego rozwoju na przykładzie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Psychologia zakłada, że wiek przedszkolny przypada na lata od 3. do 5.-6. roku życia. Jest to okres rozwoju pamięci, wyobraźni muzycznej, rozwoju śpiewu i zabaw muzycznych. Młodszym wiekiem szkolnym określa się czas, kiedy dziecko rozwija się w szkole podstawowej i przypada on na lata od 6. do 12.-13. roku życia. W okresie tym dziecko zmienia orientację z zabawowej na zadaniową, koncentruje się na wynikach i osiągnięciach, rozwija podstawowe zdolności muzyczne oraz doskonali sprawności i umiejętności muzyczne².

Wiadomo, że rozwój dziecka w pierwszych latach jego życia jest niezwykle dynamiczny. To, jak będzie się on kształtował, częściowo zależy od wrodzonych predyspozycji dziecka, natomiast na rozwój intelektualny, np. na rozwój zainteresowań dziecka wpływa przede wszystkim środowisko, w jakim się ono znajduje. Wykształcenie pełnowartościowych zainteresowań jest ważnym zadaniem wychowawczym rodziców i powołanych ku temu instytucji.

¹ H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Poznań 2004, s. 45.

² M. Manturzevska, H. Kotarska (red.), *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, Warszawa 1990, s. 31.

W związku z powyższym warto wykorzystać naturalną inklinację dzieci do muzyki. Dziecko posiada spontaniczną potrzebę reagowania na dźwięk, a muzyka szczególnie w tym okresie dojrzewania kształtuje osobowość człowieka, uwrażliwia go na piękno, pobudza emocje. Cytując Kowalczyk, „gatunek ludzki jest wyjątkowy, jeśli chodzi o sposób odbierania muzyki, potrafimy rozróżnić jej tony i interwały, jej brzmienia, harmonię i rytm, integrować te wszystkie elementy i jeszcze łączyć z nimi silne emocje”³.

Duży wpływ na rozwój intelektualny dziecka mają formy aktywności muzycznej, które pobudzają zainteresowania i aktywność dziecka, a ich różnorodność urozmaica zajęcia muzyczne. Według Jaques’a-Dalcroze’a i Carla Orffa muzyka rekompensuje często niepowodzenia w różnych innych dziedzinach aktywności dziecka. Zbliża je do siebie, ośmiela nieśmiały, ma znaczenie terapeutyczne⁴.

Jedną z najpowszechniejszych form aktywności muzycznej dzieci jest śpiew. Głos, jako pierwszy instrument muzyczny dziecka wykorzystywany w śpiewie, jest czynnikiem intensywnego umuzykalniania, a przede wszystkim daje dzieciom radość. Choć słaby, o niewielkich możliwościach dynamicznych oraz małej muzycznej skali, lojalnie służy dziecku w wyśpiewywaniu piosenek, które posiadają wiele walorów estetyczno-ekspresyjnych, a przez fakt łączenia muzyki ze słowem ułatwia dziecku pierwsze kontakty z abstrakcyjną sztuką dźwięków. W czasie zabaw ze śpiewem, z piosenkami zaczynają kształcić się ważne zdolności muzyczne, takie jak: pamięć, poczucie rytmu, wyobrażenia słuchowe, pamięć interwałów, a więc słuch wysokościowy. Śpiewanie piosenek wzbogacone o ćwiczenia oddechowe, rytmiczne ma duże znaczenie logopedyczne. Ponadto teksty piosenek wzbogacają zasób słownictwa⁵.

Kolejną, tak samo istotną i ciekawą formą aktywności muzycznej dzieci jest gra na instrumentach. Naturalnym instrumentem muzycznym jest ciało dziecka, np. nogi czy ręce wyklaskujące rytm. Efekty perkusyjne kształtują pamięć, uczą koncentracji uwagi, spostrzegania zjawisk dźwiękowych oraz ujmowania ich w muzyczne całości, a w dodatku są atrakcyjną formą muzykowania dla dzieci. Gra na instrumentach jest używana w systemie wychowania muzycznego Carla Orffa. Koncepcja ta cały czas stosowana jest w różnorodnych systemach edukacyjnych na świecie. Odpowiada naturalnym potrzebom rozwojowym dzieci, zaspokaja potrzeby edukacyjne. Carl Orff twierdzi, że tworzenie muzyki instrumentalnej jest znacznie łatwiejsze niż tworzenie muzyki za pomocą głosu, bo nie wymaga świadomego i czystego intonowania dźwięków o określonej wysokości. C. Orff jest także zwolennikiem zbiorowego tworzenia muzyki, uważając, że „estetyczny

³ A. Kowalczyk, *Muzyka jest w nas*, „Zwierzciadło” 2008, nr 4, s. 171-172.

⁴ M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – Współczesność*, Warszawa 1979.

⁵ M. Przychodzińska-Kaciczak, *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1974, s. 99-100.

rezultat indywidualnej improwizacji jest w większości przypadków tak nikły, iż nie może stanowić zachęty do kontynuowania tej aktywności ani budzić zainteresowania wykonawców”⁶. Orff wyszedł z założenia, że w procesie tworzenia muzyki mają brać udział wszyscy uczniowie, nawet ci, którzy są mniej zdolni. Każdy z nich ma przyczynić się do powstawania wspólnego utworu. Opanowywanie repertuaru odbywa się ze słuchu, w trakcie praktyki muzycznej, nie występuje metoda nauki pisania i czytania nut. Pod pojęciem instrumentów jako form aktywności muzycznej kreują się również wszelkiego rodzaju przedmioty codziennego użytku, takie jak np. szklanka, grzebień czy chociażby reklamówka. Właśnie takie prymitywne instrumenty są bardzo często wykorzystywane w szkołach, pomimo tego, iż w dobie dzisiejszej techniki, sale muzyczne i zawarte w nich środki dydaktyczne mogłyby być o wiele bardziej atrakcyjne, jednak w praktyce takie nie są, ze względu na ograniczenia finansowe.

Kolejną formą aktywności muzycznej jest ruch przy muzyce. Jednym z pierwszych pedagogów, który zwrócił uwagę na ogromne znaczenie rytmu w muzyce, był Emil Jacques-Dalcroze. Jego zdaniem, rytm jest elementem, najbardziej oddziałującym na zmysły i najściślej związanym z życiem. Dalcroze stwierdził, że rytm pełni w muzyce zasadniczą rolę, stanowi element wyrazowy oraz formotwórczy. Ważnym walorem rytmiki, jak pisze Maria Przychodzińska-Kaciczak, jest to, że „idzie ona w parze z bardzo istotną potrzebą ruchowej aktywności dziecka. Tak przy tym się dzieje, że zjawiska rytmiczne, które podczas śpiewu czy gry na instrumentach sprawiają dzieciom trudności, opóźniając nauczanie się utworu, a nawet zniechęcając do niego, w ćwiczeniach muzyczno-ruchowych są szybko i łatwo realizowane”⁷. Ruch przy muzyce rozwija poczucie rytmu, kształci rozumienie znaczenia dynamiki i tempa w utworach muzycznych, wpływa na koncentrację dzieci i aktywizuje ich uwagę. Dzieci poprzez zabawy muzyczno-ruchowe uczą się także zespołowego działania i kształtują swoje role społeczne. Ponadto działania te nie wpływają tylko na rozwój muzyczny dziecka, ale również ułatwiają mu funkcjonowanie w innych dziedzinach jego życia.

Słuchanie muzyki to kolejna forma aktywności muzycznej. Percepcja muzyki najczęściej kojarzona jest z wszelkimi przejawami odbiorczymi, związanymi ze słyszeniem poszczególnych elementów utworu muzycznego i całości ułożonej z tych elementów, śledzeniem wszelkich zachodzących w niej zmian oraz zdolnością przyswajania jej ekspresji. Celem słuchania muzyki jest przede wszystkim wzbogacanie doświadczeń słuchowych dzieci, kształcenie ich pamięci i wyobraźni muzycznej. Jest to forma, która nie angażuje dziecka czynnie, ani manualnie, ani wokalnie, ani też ruchowo. „Słuchanie muzyki wyznacza dwa kierunki metodycznych działań: „doświadczenie wszcz”, czyli słuchanie muzyki różno-

⁶ Z. Burowska, *Słuchanie i tworzenie muzyki w szkole*, Warszawa 1980, s. 40.

⁷ M. Przychodzińska-Kaciczak, *Dziecko...*, dz. cyt., s. 111.

rodnej oraz „doświadczenie w głąb” – kształcenie odbioru utworu z coraz większą dokładnością”⁸. Umiejętność słuchania muzyki polega na zdolności jej odczuwania i rozumienia. Na pełną percepcję składają się więc momenty doznań emocjonalnych i intelektualnych. Reakcja emocjonalna, która towarzyszy słuchaniu, jest adekwatna do zdolności emocjonalnego reagowania na muzykę, do wrażliwości estetycznej słuchacza. Dlatego muzyka może przekazywać różne treści i wywoływać odmienne reakcje u różnych słuchaczy. Percepcja muzyki jest umiejętnością, która rozwija się wraz z doświadczeniem, jest sztuką, którą się doskonalili i pogłębia w miarę wzrostu poziomu wrażliwości artystycznej i emocjonalnej. Naukę słuchania muzyki rozszerza się o nową koncepcję, „integrację słuchania i tworzenia muzyki przez dzieci, szczególnie przydatną w niższych klasach szkoły powszechnej”⁹.

Tworzenie muzyki jest elementem integrującym wcześniej wspomniane formy aktywności, przez co wpływa na rozwój muzycznych zainteresowań u dzieci. Tworząc melodie i rytmy, dziecko bezpośrednio zbliża się do muzyki i ją poznaje. W ten sposób muzyka staje się dla niego dziedziną przystępną, atrakcyjną i ciekawą. Twórczość muzyczna ma na celu aktywizowanie ogólnej, w tym i muzycznej wyobraźni dzieci. Daje ona uczniom możliwość muzycznego wypowiedzenia się, którego celem jest stymulowanie i kształcenie postawy otwartej, zdolnej do twórczego działania za pomocą środków muzycznych. Poprzez spontaniczne działanie przełamuje się nieśmiałość i brak samodzielności. Sprzyja to rozwojowi intelektualnemu i wzmacnia poczucie własnej wartości.

Podsumowanie

Każda z wyżej wymienionych form aktywności muzycznej, kształci różne umiejętności i przyczynia się do ogólnego rozwoju dziecka. Najłatwiej przyswajana, ma największy wpływ na jego rozwój. Dzieci różnie reagują na wdrażanie elementów niektórych systemów, jedno wykazuje szczególne zainteresowanie w słuchaniu muzyki (Kodaly), drugie dziecko lepiej odnajduje się w eksponowaniu ruchu muzycznego (E. Jaques-Dalcroze), a jeszcze inne bardzo lubi grę na instrumentach (C. Orff). Śpiew jest formą bardzo powszechną, ogólnie dostępną i najczęściej lubianą. Kształci muzyczne wyobrażenia słuchowe, pamięć muzyczną, słuch wysokościowy. Gra na instrumentach daje poczucie sukcesu i jest gwarancją dobrej zabawy, a korzyści płynące z tej formy można mnożyć w nieskończoność – pozwala na pogłądowe kojarzenie wysokości brzmienia – ze sposobem

---

⁸ L. Markiewicz (red.), *Muzyka w szkole XXI wieku. Tradycja i współczesność*, Katowice 2005, s. 63.

⁹ Tamże, s. 65.

wydobywania dźwięku, interwału – z określonym skojarzeniem manualnym; przyspiesza obcowanie z intonacyjnie czystymi dźwiękami i współbrzmieniami, pozwala na szybsze wprowadzenie zapisu nutowego; umożliwia rozwój czynności twórczych; kształci rozwój wrażliwości na różnorodność barw. Ruch z muzyką rozwija wyobraźnię, spostrzeganie, ćwiczy pamięć, koncentrację i uwagę. Korzystnie wpływa także na proces uspołeczniania dzieci, zachowanie dyscypliny i umiejętność współpracy, ale adresowany jest głównie do najmłodszych dzieci.

Trudno jednoznacznie określić, która z koncepcji wychowania muzycznego niesie z sobą najwięcej korzyści dla rozwoju intelektualnego dziecka. Wiadomo natomiast, że każda z nich ma swój pozytywny oddźwięk w rozwijaniu umiejętności i w ogólnym rozwoju dziecka.

Muzyka nie jest jedynym wyznacznikiem rozwoju intelektualnego dziecka, ale w dużej mierze wpływa na ten rozwój, przez rozwijanie przeżyć estetycznych.

Bibliografia

- Bee Helen, *Psychologia rozwoju człowieka*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2004.
Burowska Zofia, *Słuchanie i tworzenie muzyki w szkole*, WSiP, Warszawa 1980.
Kowalczyk Aleksandra, *Muzyka jest w nas*, „Zwierciadło” 2008, nr 4.
Manturzevska Maria, Kotarska Halina (red.), *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, WSiP, Warszawa 1990.
Markiewicz Leon, *Muzyka w szkole XXI wieku. Tradycja i współczesność*, AM, Katowice 2005.
Przychodzińska-Kaciczak Maria, *Dziecko i muzyka*, „Nasza Księgarnia”, Warszawa 1974.
Przychodzińska-Kaciczak Maria, *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – Współczesność*, WSiP, Warszawa 1979.

The music determinant intellectual development of the child

This paper presents the stage of intellectual development of children on the example of pre-school education and early school education. The question asked in the beginning of this discussion is: Is music an indicator, a determinant of the intellectual development of a child? The initial assumptions raise the field of psychology. A major impact on a child's intellectual development have the forms of musical activities, which stimulate the child's interest and activity, and their diversity enriches musical classes. These issues include music education systems of Carl Orff and Emil Jaques-Dalcroze. „It is difficult to interchangeably determine, which of the concepts of music education brings with itself most benefits for a child's intellectual development. Whereas it is known, that each of them has its own positive feedback in developing skills and in the overall development of the child.” The answer to the question stated above is: Music is not the only determinant of a child's intellectual development, but it affects this development to a large extent, through developing aesthetic experiences.